

Het buitenhuis Het Leyerweerd te Enter

H.A.M. Woolderink

Ten noorden van Enter, tegen de Regge aan heeft het buitenhuis het Leyerweerd gestaan. Door het landgoed stroomt het beekje de Lee, en daaraan heeft het huis waarschijnlijk zijn naam te danken. Een waard (dialect weerd) is een regelmatig bevoeide strook grasgrond langs een rivier of beek, welk woord we thans nog kennen uit het woord uiterwaarde. Het Leyerweerd is dus gelegen in de weerd van de Lee.

De oudste vermelding vinden we in de schattingsregisters van Twente uit 1475 en 1499 (1).

In die tijd zijn de bisschoppen van Utrecht landsheer in Overijssel hetgeen betekent dat ze naast de geestelijke macht ook de zeggenschap hebben over wereldse zaken. Om Overijssel te kunnen verdedigen tegen invallen van met name Gelderse troepen, moet er een leger op de been worden gehouden, wat natuurlijk de nodige kosten met zich meebrengt.

Deze kosten worden in de vorm van een schatting over de diverse boerderijen uitgezet. Alle volgevaarde erven moeten in 1475 een schatting betalen van 2 schilden en alle katers 1 schild. Dit aan de toenmalige landsheer bisschop David van Bourgondië. In het schattingsregister van 1475 komt in de buurtschap Enther voor Lederweert, een kathe betaald 1 schild en in het schattingsregister van 1499 wordt het genoemd als Leyderwert 1 schild pauper. De volgevaarde erven van Enter liggen langs de oostkant van de Enter es aan de Dorpsstraat. De katersteden liggen hoofdzakelijk in de lager gelegen en later ontgonnen rivierdalen. Ze hebben in die tijd minder rechten in de marke, hebben de minder goede grond en kunnen minder belasting betalen.

Zo is het Leyerweerd ontstaan als een katerstede op de plek waar de Lee uitmondt in de Regge. Het zal er vaak hard werken geweest zijn voor een armoedig

bestaan. Daarop wijst ook de kanttekening pauper (of arm) in het schattingsregister van 1499.

Otto van de Rutenberch

Als eerst bekende eigenaar van het Leyerweerd komen we een machtig man tegen (2).

Op St. Elisabetendach in het jaar 1549 maakt Otto van den Rutenberch zijn 'leste uterste wylle' (testament). Hij is nog 'machtig ende gesont van Gades genaden ende bedachte...dat het menschlike leven op erden gelyck der blomen van dage tho dagen verfallt meer ende meer ende verswyndt...an den Ende ende ure des dodes'. Voorts overweegt hij dat 'so secker als de doit ys, dat de ure des dodes onsecker ende ongewyss ys'. Omdat hij niet zonder ordening van zijn 'lesten wylle van dessen erdrycke end jam(m)erlyken dals ende verscheyde' en omdat zijn erfgenamen 'na mynen doet twyst ende onwylle verhoet mochte blyven' heeft hij zijn testament gemaakt als volgt:

Het kind van Peter van Voorst zal bezitten: het Huis tho Grimberge met de kotters Keyffhorst en Wyncelhuus, de erven Heyhues en Brynckhues te Notter met een kotter ten Berge, het Veer te Rijssen, het erve Nyehoff te Rijssen, het erve Wassynck te Elsen, het erve Nolle Berendt en die Luchte.

Zijn nichte Schelen zal bezitten: de Hoff tho Suddenae daer Wessell op woont, het Meyers erve, het kotte Myddelesche, Loehues, de erven Da(a)lhoff en Deterinck te Rijssen, Velthues te Wierden, Keynehues te Recktum, Blomendael te Elsen, alsmede het goer, de ossenweide en de koweide. De Vicarie van Rijssen is voor hen gezamenlijk.

Otto van den Rutenberch heeft blijkbaar ook nog een bastaarddochter, want in het testament wordt ook nog genoemd: 'Item Leyerweert dat hebbe ick myn bastertdochter thogesacht'.

De familie Schele

Op 5 juni 1562 wordt de nalatenschap van Otto van den Rutenberch verdeeld tussen de familie Schele

en de familie van Voorst 3).

Blijkbaar is de bastaarddochter inmiddels ook overleden, want bij de toedeling aan de familie Schele treffen we aan:

'Leygerwerdt hefft XIII mud(de) rogg(en) landen, V khoweyden (en) VI dachwerck hoylandes'.

Hier treffen we dus voor het eerst een opgave aan van de grootte van het Leyerweerd. Het is nog een vrij rustige tijd voorafgaand aan de 80-jarige oorlog en er is dus een behoorlijke oppervlakte grond in gebruik.

Hoe was nu de familierelatie tussen Otto van den Rutenborch en de Scheles?

Een zuster van Otto, met name Wilhelmina van den Rutenborch was gehuwd met Johan van Weleveld. Een dochter uit dit huwelijk (en dus de nicht van Otto) met name Anna van Weleveld was gehuwd met Sweder van Schele tot de Schelenburg.

Uit dit laatste huwelijk waren er twee zoons nl. Casper van Schele en Christoffel van Schele.

Deze hebben in 1556 hun ouderlijke boedel verdeeld waarbij Casper van Schele (1525-1578) de Schelenburg bij Osnabrück krijgt en Christoffel van Schele (1529-1606) het Weleveld bij Zenderen. Opmerkelijk is nog dat de twee broers met twee zusters getrouwd zijn, respectievelijk met Adelheit van Ripperda en Judith van Ripperda.

In 1562 komen de twee broers door boedelscheiding met de familie Van Voorst in het bezit van de helft van de nalatenschap van hun oudoom Otto van den Rutenborch. Ze verdelen vervolgens deze goederen, want in de tak Schele van Schelenburg treffen we nadien de volgende goederen aan: de Hof te Zuna (Johan Wessels erve), en de erven Wassink te Elsen, Daelhoff te Rijssen, Veldhuis te Wierden, Kedinkhuis te Rectum en enige landerijen.

In de tak Schele tot Weleveld treffen we vervolgens aan het Meyers erve en Middeltesch te Zuna, de erven Dethmerinck en Walman (=Nijehof) te Rijssen, Blomeling te Elsen, alsmede het Leyerweerd, Rotert en Wetert te Enter en tevens nog enige landerijen.

In het Verpondingsregister van Twente van 1601 4) komen we het Leyerweerd tegen als volgt:

'Leuwerwehrtz erve, 5½ mudde landes, giff den 4 gast.' In het register van 1602 wordt tevens vermeld '1 daghwerck hoilandts.' Vergelijken we deze oppervlakte met de opgave uit 1562 dan zien we dat ofwel door oorlogsgeweld een flink deel van de landerijen braak ligt, ofwel dat men probeert om de grondbeasting (verponding) te ontlopen.

Tevens blijkt dat als pacht aan de eigenaar (fam. Schele te Weleveld) de 4e gast betaald wordt: in natura wordt het ¼ deel van de gewassen bij het oogsten geïnd.

Opnieuw boedeldeling

Als in 1606 Christoffel van Schele tot Weleveld overlijdt verdelen zijn kinderen de boedel.

Sweder van Schele (1569-1625) verkrijgt het Weleveld en de meeste goederen die daaronder horen. Daniël van Schele (1574-1653) verkrijgt o.a. de 'Rutenbergse goederen' in de omgeving van Rijssen, waaronder het Leyerweerd.

Deze Daniël van Schele vestigt zich in de buurt van Osnabrück. In 1614 wordt hij door de bisschop van Osnabrück beleend met het Huis Kohof in Haren, dat hij kort daarvoor heeft aangekocht.

Ook Sweder van Schele houdt zich vaak op over de grens op zijn andere bezit het Huis Welbergen bij Ochtrup. Als aanhangers van de Lutherse leer zijn zij niet veilig voor zowel de Spaanse troepen (R.K.) als de Staatse troepen (Calvinistisch). Ook met de Classis in Deventer komen er problemen. De Heren van het Weleveld hebben het recht van benoeming van de predikant te Borne en de Classis wenst een predikant die de Calvinistische leer aanhangt. Na veel strubbelingen wordt in de Kerk te Borne het Calvinisme ingevoerd.

Evenwel in de huiskapel van het Weleveld wordt nog lange tijd door Lutherse predikanten dienst gedaan. Voor hun onderhoud krijgen ze de opbrengsten van de vicariegoederen van het Weleveld: een flink aantal tienden, uitgangen en pachten van boerderijen en landerijen in de omgeving van Borne 5).

Officieel werden ze aangesteld als rentmeester van de bezittingen van de Scheles, een functie die ze ook daadwerkelijk hebben uitgeoefend.

In zijn 'Geschiedkundige aantekeningen op de havezathen van Twente' vermeldt mr. G.J. ter Kuile reeds Christofer Ledeboer als 'paedagogus' op het Weleveld (pag. 277).

In het verpondingsregister van Twente anno 1601 komen we Rammelman tegen, die dan in het genot is van de vicariegoederen van het Weleveld. 6).

Het pachtboek van Daniël van Schele

Van Daniël van Schele is bewaard gebleven een 'Register aller Erffgüder' waarin hij van 1632 tot en met 1650 van al zijn bezittingen de inkomsten heeft bijgehouden. 7).

Vanaf bladzijde 264 komen de Nederlandse bezittingen voor:

Von erven und gudern im Nedderlande.

Desse erve und guder werden von 6 jaren tho ses jaren verpachtet und gewonnen und kan de pacht gesteigert und geringer gesat worden und moten de meyer und lude alle ses jahr geburlicke vormede geven. Men is dus inmiddels afgestapt van het pachtstelsel van de vierde garve, waarbij de pacht in evenredigheid tot de omvang van de oogst staat.

Op dit moment worden de boerderijen en landerijen evenwel voor zes achtereenvolgende jaren voor een vaste pacht uitgegeven, waarna de pacht of hoger of lager gesteld kan worden. Om de boerderij opnieuw voor zes jaar te kunnen pachten, moet een zekere geldsom als vormede of wingeld betaald worden door de pachter.

In het register komen we van 1632-1639 Johan Rammelman tegen als rentmeester.

In 1640 en 1641 is er blijkbaar geen vicarius op het Weleveld en als rentmeester treedt dan op Rodolpho Rycken, de pastor tho Borne. Deze heeft contacten met Rijssen, waar zijn broer Richolt Rycken koster is. In 1637 en 1643 is Rodolpho Rycken tevens pachter van de helft van het erve Dethmering te

Rijssen.

Van 1642 tot en met 1647 komen we Woltero Molano tegen als rentmeester. Deze heeft zijn domicilie op het Weleveld bij Borne. Vanaf 1648 tot 1650 worden de goederen geadministreerd door Henrick Raeterinck, de richter van Rijssen.

Een flink aantal boerderijen betaalt de pacht nog in natura, zoals Rotert in Enter (11 mudde 1 schepel rogge, 10 mudde boekweiten en 6 pond vlas) en Weter in Enter (10 mudde 1 schepel rogge, 10 mudde boekweiten en 6 pond vlas).

Andere boerderijen betalen hun pacht reeds in geld, bijv. Meijer in Zuna (80 goldtgulden ofwel 112 gulden) en Middelesch in Zuna (48 goldtgulden ofwel 67 gulden 4 stuiver).

Er zijn in die tijd dus twee soorten guldens: goudgulden met een waarde van 28 stuivers en carolusgulden met een waarde van 20 stuivers.

Het Leyerweerd komen we tegen op de pagina's 322 tot en met 324. De pacht is gedeeltelijk in geld en gedeeltelijk in natura.

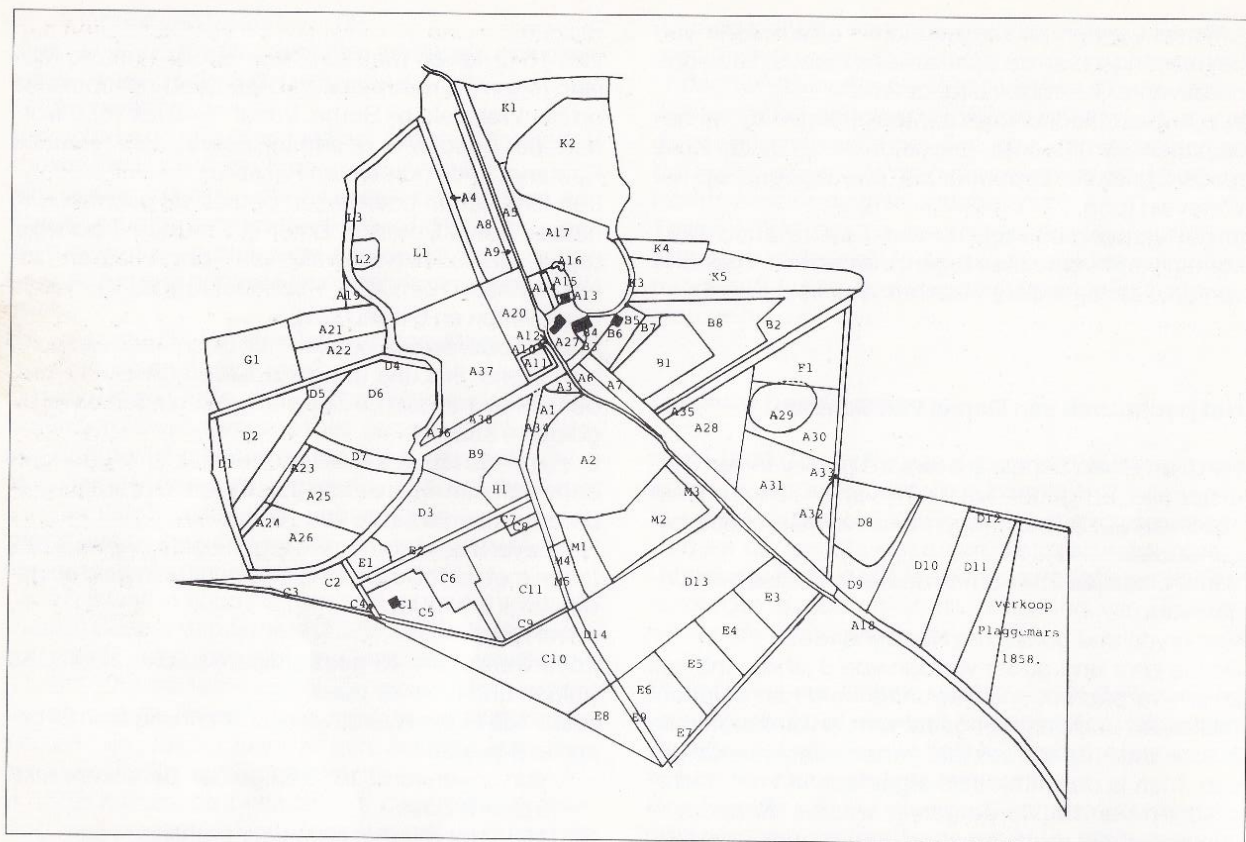
Löyerwerdt.

Löyerwerdt giff 45 goldt(gulden) pachtgeld iiss 63 gulden und 6 pundt vlass.

Anno 1631 Löyerwerdt vor grundholt und timmer gekortet 8 gulden.

Von Löyerwerdt 1632 63 gulden bereckent rest 6 pundt vlass.

3. 1633 dat dreedde pachtjahr betalinge von Rammelman bereckent im julio 1634.
4. 1634 betalinge von Rammelman bereckent im junio 1635.
5. 1635 betalinge bereckent.
6. 1636 betalinge bereckent.
1. 1637 vormede 10 gulden up ses jahr bereckent pachtgeld 63 gulden bereckent.
2. 1638 my bereckent.
3. 1639 von Rammelman my bereckent.
4. 1640 betalt und von pastor tho Bornen bereckent.
5. 1641 betalt und bereckent.
6. 1642 betalinge von dessem jar iss my von Woltero Molano bereckent.
1. a(n)no 1643 wedderumme verpachtet ses jahr

lanck vor 64 gulden 8 st(uver) jarlick pachtgeld.
von 1643 iss my dat pachtgeld von Woltero
Molano bereeckent.

2. anno 1644 iss betalt und bereeckent.
3. anno 1645 64 g(ulden) 8 st(uver) iss betalet und
von Woltero my bereeckent.
4. a(nn)o 1646 iss betalt und bereeckent.
5. anno 1647 iss betalt und bereeckent.
6. anno 1648 betalinge iss von Henrick Raeterinck
bereeckent.
1. anno 1649 betalinge van dessen jahr hefft
Raterinck mynen sohn bereeckent und gelevert,
und hefft von folgenden jaren dat pachtgeld
van Löyerwerdts erve tho entfangen.

Een pachtcontract uit 1643

De hoofdpunten uit het huurcontract van 1643 zijn te vinden op pag. 322: Löyerwerdt wedderumme verpachtet a(nn)o 1643 an Johan ten Löyerwerdt Johans sohn ses jahr, und sindt twe gelyckkludende pachtседeln gemackt, darinn gesat, dat he alle jar up martini na pachtrechte sol geven sonder jenige kortinge 46 goldgulden tho 28 st(uver) dat stucke, so maeken 64 car(o)(l)(u)s g(ulden) und acht st(uver), und ses pund schon geschwongen vlass, und etlicke denste doen woner et de gudther von doen hefft und sol alle jar mit 15 bekleven eicken telgen dat erve verbeteren, und geen hart holt ofte eicken holt hopen by 20 r(yks)daler und verliess der pachtjaren

unde de pachtsedel wedder inbrengen wenn sess jaren verlopen.

De pacht moet dus betaald worden op st. maarten of 11 november. Tevens moeten er wagendiensten verricht worden d.w.z. goederen per wagen naar Deventer of Zwolle gebracht als dat nodig is.

Ook moeten ieder jaar 15 levensvatbare eike-boompjes op het erve gepoot worden, Het kappen van hardhout (eiken of beuken) zonder toestemming is streng verboden op straffe van f 50,- en verlies van de resterende pachtjaren. Na zes jaar moet er eerst een nieuwe pachtbrief bij de eigenaar (goedsheer) gehaald worden en dan moet tevens het win-geld of voormede betaald worden. Dit op verlies van het ingezaaide zaad en de geïnvesteerde arbeid.

In 1649 staat vermeld dat Daniël van Schele (hij is inmiddels ongeveer 75 jaar oud) de zaken overdoet aan zijn zoon. Dit is weer een Christoffel von Schele tot Kohof (1620-1666).

Daarna volgen als eigenaren:

Daniël von Schele tot Kohof en Antumborg (1651-1721) en Christoffel Aswer von Schele tot Kohof en Antumborg (? - 1744). Deze was ongehuwd en heeft veel van de Nederlandse bezittingen verkocht.

Aankoop door de familie Cramer

Volgens overlevering in de familie Putman Cramer is het Leyerweerd op 23 januari 1734 door dr. Carel Frederik Cramer aangekocht van A. Schele te Osnabrück. 8).

De transportacte is tot op heden niet gevonden: niet in het familiearchief Putman Cramer, niet in het archief van Schele zu Schelenburg te Osnabrück en ook niet in de boeken met transportacten in het archief van het Richterambt Kedingen in het Rijksarchief Overijssel te Zwolle.

Toch zijn er een tweetal aanwijzingen dat voornoemde datum juist is. Eerstens is bewaard gebleven een volmacht van Christopher Aswer von Schele, Herr zum Kuhofe und Antumborg, wonende in het ambt Hunteborg, kerspel Ostercappelen, geda-

teerd 30 januari 1734, waarin hij volmacht geeft aan Carl Friderich Cramern, richter van Delden, om namens hem over te dragen de helft van een hooimaat de Luchte in Notter. 9).

Met andere woorden: verkoper en koper van het Leyerweerd hebben elkaar gekend. Vervolgens geven op 6 september 1734 Carel Fredrik Cramer, richter van Delden, en zijn vrouw Johanna Putman hun eigendommelijke erve het Leyerweert in de boerschap Enter in onderpand voor de goede administratie van het vuurstedengeld, de duizendste pennink, hoornebeesten, besaeyde landen, peerden en riliqua, geslagte, gemaal en dienstbodengeld van het gericht Delden met volmacht aan de ontvanger-generaal van Twente om bij misbetaling of verzuim van de betalingstermijnen van de voorschreven landsmiddelen de kosten op het erve het Leyerweert te verhalen. Hendrik Roeterinck en Esse Jansen Weeterinck, bouwlieden van de erven Roeterinck en Weeterinck te Enter verklaren dat ze het erve het Leyerweert hebben opgenomen en getaxeerd op een waarde van minstens f 4000,- 9).

Aanleg van het buitengoed

Kort samengevat komt het erop neer dat het Leyerweerd in de periode van de Scheles steeds een pachtboerderij geweest is. In 1734 wordt het aangekocht door Carel Frederik Cramer (1680-1763). Deze komen we eerst tegen als verwalter-rentmeester van het Stift Weerselo en het Klooster Almelo en daarna tot 1733 als richter van Delden. Als ontvanger van de landsmiddelen in het gericht Delden geeft hij in 1734 het pas aangekochte erve het Leyerweerd in onderpand voor de goede uitoefening van zijn functie. De familie Cramer woont steeds te Delden, maar op het Leyerweerd wordt een buitenhuis gebouwd, waar men in de zomer regelmatig vertoeft. Ook wordt een tuin met theehuisje aangelegd, alsmede een sterbos en allee.

Hiervan getuigt een kaart, gemaakt in 1766 door G.W. Ameling, waarop tevens de maten van de onderhorige landerijen zijn aangegeven. 10).

Het enige kind Joannes Wilhelmus Cramer (1715-1789) volgt zijn vader in 1733 op als richter van Delden, welke functie hij met een kleine onderbreking tot 1789 bekleedt. Vanaf 1786 is hij tevens advocaat-fiscaal van Twenthe.

Ook hij is gevestigd te Delden, maar vertoeft in de zomer regelmatig op zijn buitenhuis het Leyerweerd te Enter. Dit blijkt o.a. uit de markeboeken van Enter. De tweede zoon Carel Frederik Herman Putman Cramer (1765-1845) volgt zijn vader in 1789 op als richter van Delden, ontvanger der landsmiddelen en advocaat-fiscaal van Twenthe.

Vanwege zijn prinsgezinde gevoelens wordt hij in 1795 bij de komst van de Fransen uit al zijn ambten ontzet.

In 1802 krijgt hij toestemming om de geslachtsnaam Putman bij die van Cramer te voegen en zich voortaan te schrijven Putman Cramer. Met zijn moeder Susanna Geertruyd Putman dreigt de naam Putman namelijk uit te sterven en op deze wijze is de naam van een Deldens predikantengeslacht bewaard gebleven. Na de Franse tijd komen we hem weer tegen als burgemeester en secretaris van het Schoutambt Delden, uit welke functies hij op 1 januari 1838 op

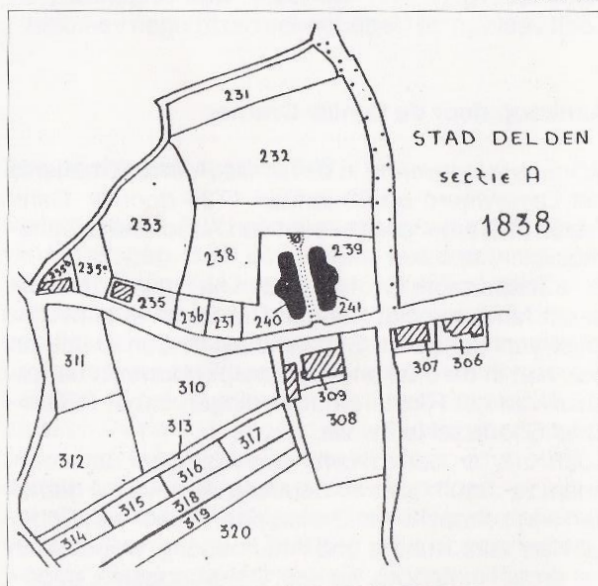
72-jarige leeftijd eervol ontslag verzoekt.

Carel Frederik Herman Putman Cramer en zijn vrouw Maria Elisabeth van Thielen wonen dan in Delden in het huis dat thans bekend is als het rentmeestershuis van Twickel.

Zij bezitten in de gemeente Stad Delden dan de volgende percelen grond:

grond:	1.	A 232	hooiland	--.67.20.
	2.	A 236	bouwland	--.03.30.
	3.	A 239	tuin	--.32.70.
	4.	A 240	visvijver	--.03.50.
	5.	A 241	visvijver	--.03.40.
	6.	A 308	tuin	--.32.70.
	7.	A 309	huis en erf	--.11.10.
	8.	A 310	hooiland	--.53.00.
	9.	A 311	wandeldreef hakhout	--.21.70.
	10.	A 312	hooiland en vruchtbomen	--.37.60.
	11.	A 315	tuin	--.06.20.

totaal 2.72.40.

Dit huis met de tuinen is op 12 december 1805 door mr. C.F.H. Putman Cramer en zijn vrouw aangekocht van mej. M.E. Theijssen, Weduwe G.F. Bruns 11).

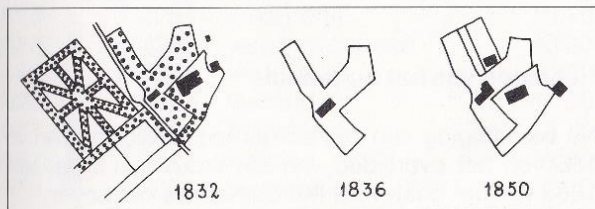
Verkoop van de bezittingen in Delden

Op 20 maart 1838 verkopen zij aan Jacob Derk Carel Baron van Heeckeren van Twickel, grondeigenaar te Ambt Delden, hun huis te Delden No. 1 met erf en schuur ten westen van het huis gelegen (A 309), met de tuin achter het huis (A 308) en de tuin voor het huis aan de overzijde van de Grootestraat genoemd de Vijvershof (A 239, 240 en 241), een weiland aan de zogenaamde Botsteege (A 232) en twee weilanden aan de Grootestraat (A 310, 311 en 312), tesamen groot 2 ha. 62 are 90 ca. voor een prijs van f 16.000,- De verkopers reserveren de bewoning van het huis tot 1 november 1838. 12).

Tevens verkopen ze enige andere percelen grond in Delden en Oele (gemeente Hengelo), alsmede de banken en zitplaatsen in de Ned. Herv. Kerk te Delden.

Verhuizing naar het Leyerweerd.

Rond 1 november 1838 vestigt Carel Frederik Herman Putman Cramer zich met zijn vrouw op het buitengoed het Leyerweerd te Enter. Het feit dat de vijf kinderen inmiddels het huis uit zijn, zal mede aanleiding zijn geweest voor de verhuizing naar het Leyerweerd. Uit kadastragegevens blijkt dat het Leyerweerd voorafgaande aan de verhuizing in 1836 een verbouwing heeft ondergaan.

De drie bekende afbeeldingen van het Leyerweerd laten het huis allemaal aan dezelfde kant zien, nl. de zuidzijde of voorkant 13).

Hierop zien we duidelijk dat het oorspronkelijke huis in de voorgevel is opgenomen. De deur en de twee ramen aan weerszijden zijn symetrisch. In 1836 is aan de rechterkant (oost) een stuk bij het huis aangebouwd met twee andere ramen. Door de dakkapel, een torentje en een extra schoorsteen ontstaat er weer een symmetrische indruk.

In 1850 is de rechterzijgevel verder naar achteren uitgebouwd.

Carel Frederik Herman Putman Cramer overlijdt op het Leyerweerd in 1845 en zijn vrouw Maria Elisabeth van Thielen in 1847. Daarvoor hebben ze op 13 februari 1839 het buitengoed 't Leyerweerd verkocht aan hun kinderen:

Joan Wilhelm Putman Cramer (1814-1897) en Joanna Wilhelmina Maria Putman Cramer (1797-1862). Het Leyerweerd is dan 32 ha. 39 are en 73 ca. groot en de koopprijs bedraagt f 6.500,- 14).

Joanna Wilhelmina Maria Putman Cramer is geboren in Delden, trouwt in 1827 met Zeger de Jongh en is sinds 1834 weduwe. Op 13 februari 1839 woont ze samen met het gezin van Joan Wilhelm Putman Cramer in Goor, daarna te Diepenheim en daarna op het Leyerweerd waar ze in 1862 overlijdt. Op 6 november 1845 verkoopt zij haar helft van het Leyerweerd aan haar broer Joan Wilhelm Putman Cramer voor f 3.800,- en een levenslange lijfrente van f 160,- per jaar 15).

Joan Wilhelm Putman Cramer, burgemeester van 1841 tot 1880

Joan Wilhelm Putman Cramer is geboren in Delden en huwt in 1836 met Maria Gerarda Adolphina Johanna Schouten en zij krijgen negen kinderen:

1. Frederika Maria Giliانا Johanna geb. 1837 te Delden
2. Carel Frederik Herman geb. 1839 te Goor

3. Hermanna Cornelia Johanna geb. 1841 te Diepenheim
4. Gerhard Joan geb. 1843 te Wierden
5. Joan Wilhelm geb. 1844 te Wierden
6. Maria Elisabeth geb. 1847 te Wierden
7. Gilles Schouten geb. 1849 te Wierden
8. Geertruida Adolphina Henrietta Hermanna geb. 1852 te Wierden
9. Adolfine Henriette Alexandrine geb. 1854 te Wierden

In 1838 wordt Joan Wilhelm Putman Cramer benoemd tot burgemeester en secretaris van Diepenheim, wat de reden is om de ouderlijke woning te vertrekken, eerst naar Goor en daarna naar Diepenheim. In 1841 volgt de benoeming tot burgemeester en secretaris van de gemeente Wierden. Hij neemt dan samen met zijn gezin en zijn zuster zijn intrek op 't Leyerweerd bij zijn ouders.

Het groeiend aantal kinderen is waarschijnlijk de reden voor de uitbreiding van de rechtervleugel van het huis in 1850.

Vóór de benoeming van Joan Wilhelm Putman Cramer tot burgemeester en secretaris van de gemeente Wierden is onder zijn voorganger Wilhelm Jalink heftig gediscussieerd over de bouw van een gemeentesecretarie in Wierden. Voordien wordt er in een plaatselijke herberg vergaderd door het gemeentebestuur en hier worden ook de zittingen gehouden. Op 24 juli 1840 vindt tenslotte de aanbesteding plaats. Na de benoeming van Joan Wilhelm Putman Cramer worden de bouwplannen alsnog afgeblazen. Het Leyerweerd doet daarna gedurende de gehele ambtstermijn van burgemeester Putman Cramer tot 1880 dienst als secretarie van de gemeente Wierden, terwijl er weer regelmatig zitdagen in Wierden worden gehouden. Pas onder zijn opvolger burgemeester W.H. Dijkers besluit de raad in januari 1880 om een geschikte lokaliteit in Wierden te huren en de secretarie daarheen over te brengen. Na een brand in mei 1883 wordt besloten tot de bouw van het eerste gemeentehuis te Wierden, dat in 1884 in gebruik is genomen.

Tegelijk met de uitbreiding van de rechtervleugel van het huis in 1850 wordt rechts achter het buiten-

huis een klein lokaaltje gerealiseerd dat volgens de overlevering als gemeentesecretarie in gebruik is geweest. In de winter was het bij hoog water uitsluitend met een bootje bereikbaar. Zowel op het hulpkaartje van het kadaster als op de tekening van het Leyerweerd komt dit gebouwtje voor.

Uitbreiding van het buitengoed door de markedeling.

Het landgoed is inmiddels vergroot door aankopen van de marke Enter in 1837 en 1841 van ruim 3 ha. heidegrond. 16 en 17).

Dit land wordt ontgonnen en hierop wordt een nieuw boerderijtje gesticht, later genoemd de Jante.

Bij akte van 14 augustus 1857 worden de markergonden van Enter verdeeld door een commissie van verdeling, waarvan Joan Wilhelm Putman Cramer voorzitter is. Aan het Leyerweerd wordt ruim 17 ha. heidegrond toegeedeeld. 18).

Ook deze markegrond wordt vervolgens in ontginning gebracht. Zijn klerk Hendrik Jan Plaggemars kan op 24 februari 1858 een stuk van de toegeedeelde markegrond kopen, waarop deze zijn huis neerzet. 19).

Deze is werkzaam op de gemeentesecretarie op 't Leyerweerd en heeft als secretaris van de commissie van verdeling van de marke Enter ook een werkzaam aandeel gehad in de verdeling van de markergonden.

Burgemeester Putman Cramer is een stimulator geweest voor de markedelingen in de gemeente Wierden, waardoor veel woeste grond in cultuur gebracht kan worden. Ook is hij nauw betrokken geweest bij de aanleg van nieuwe wegen, waardoor de handel een nieuwe stimulans heeft gekregen.

Het einde van het buitenhuis

Na beëindiging van zijn burgemeestersloopbaan in 1880 en het overlijden van zijn vrouw op 8 januari 1883 valt het doek voor het buitenhuis het Leyer-

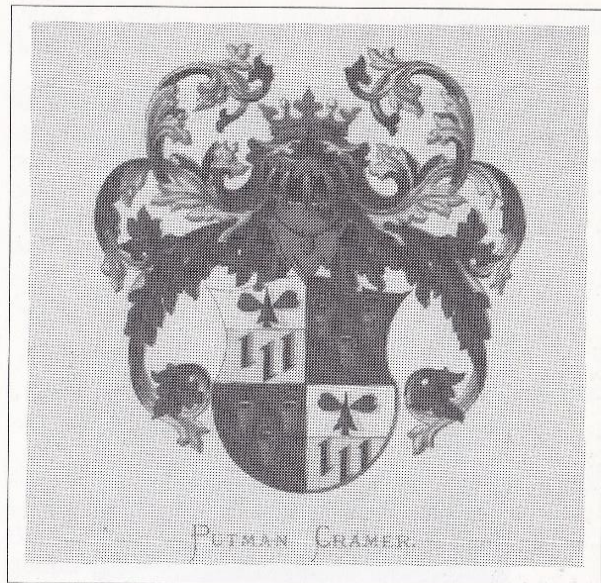
weerd. Op 29 augustus, 12 september en 19 september 1883 wordt het Leyerweerd publiek geveild door Joan Wilhelm Putman Cramer en zijn negen kinderen. 20).

Op 3 september 1883 worden de bomen op het landgoed apart geveild.

Als veiligingsperceel 1 wordt verkocht het heerenhuis voor afbraak. De schel of klok in het torentje boven het herenhuis wordt gereserveerd door de verkopers, alsmede het recht van jacht op het landgoed gedurende het jaar 1883. Het huis is te aanvaarden op 1 november 1883 en blijktens kadastrergegevens is het in mei 1884 reeds afgebroken.

Koper is Bonifacius Peel, koopman te Raalte voor f 600,-. Het landgoed valt uiteen in een groot aantal veiligingspercelen met acht nieuwe eigenaren, terwijl een aantal percelen worden aangehouden. De totale opbrengst van de verkochte percelen bedraagt f 8.715,- Aan Jannes Doesschate, landbouwer te Goor worden verkocht voor f 4.140,- de volgende kadastrale percelen:

A 1	E	63	weiland	35.50
A 2	E	67	bouwland	1.71.00
A 3	E	68	hakhout	6.80
A 4	E	85	hakhout	16.60
A 5	E	123	hakhout	39.70
A 6	E	145	bos	20.90
A 7	E	146	bos	83.50
A 8	E	2240	grasgrond	1.00.30
A 9	E	2241	bos-hakhout	18.50
A10	E	2245	water	7.10
A11	E	2246	tuin	8.70
A12	E	2247	water	50
A13	E	2250	huis en erf	1.90
A14	E	2251	water	3.90
A15	E	2252	tuin	16.30
A16	E	2253	water	80
A17	E	2254	grasgrond	1.16.10
A18	E	3262	weg met dennen	40.30
A19	E	3875	weiland	6.30
A20	E	3877	weiland	47.50
A21	E	3882	bouwland	43.40
A22	E	3883	weiland	36.60
A23	E	3887	hakhout	7.10

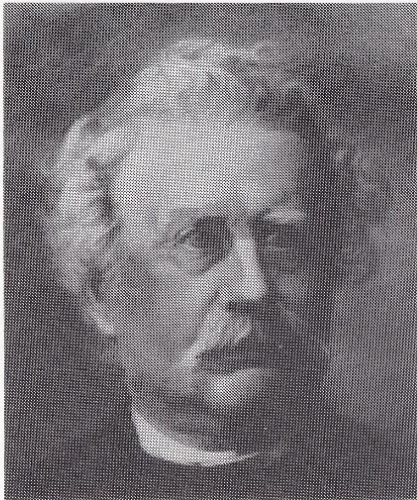

Het wapen van get geslacht Putman Cramer (uit: Rietstap en Vorsterman van Oyen) (collectie Woolderink).

A24	E	3888	hakhout	4.00
A25	E	3889	bouwland	1.05.60
A26	E	3890	bouwland	75.50
A27	E	3891	(huis en) erf	23.10
A28	E	3897	heide	95.00
A29	E	3899	dennenbos	39.00
A30	E	3900	heide	43.50
A31	E	3901	heide	1.32.00
A32	E	3902	dennenbos	7.00
A33	E	3903	weg	21.20
A34	E	3951	weg	16.00
A35	E	3977	weg	33.50
totaal				14.24.70

Deze percelen omvatten: de ondergrond van het heerenhuis met de daaromheen liggende grond, benevens schuur, tuin, visvijvers en verdere landerijen. Door de nieuwe eigenaar wordt het huis op perceel E 2250 (de voormalige gemeentesecretarie) omgebouwd en uitgebreid tot boerderij.

*J.W. Putman Cramer
Burgemeester van Wierden 1841-1880
(foto Ans van der Heyden, Eindhoven, 1923)
(collectie Woolderink)*

Aan Hendrik Baan Janz., koopman te Rijssen en Jan Reint ter Weel, steenbakker te Rijssen worden de volgende kadastrale percelen verkocht voor f 1.125,-:

B 1 E	136	bouwland	67.30
B 2 E	2258	hakhout	64.60
B 3 E	2261	weg met bomen	12.40
B 4 E	3892	huis en erf	4.16
B 5 E	3893	schuur	99
B 6 E	3894	bouwland	22.70
B 7 E	3895	bos	14.70
B 8 E	3896	hakhout	93.90
		-----	
	totaal		2.80.75

Deze percelen betreffen de boerderij 't Leyerweerd

met schuur en bijgelegen grond.

Aan Johannes Franciscus Hodes, koopman te Rijssen en Gerrit Hendrik Meijer, zonder beroep te Rijssen worden de volgende kadastrale percelen verkocht voor f 950,-:

C 1 E	1823	huis met erf	1.30
C 2 E	3249	bos	43.70
C 3 E	3250	dennenbos	11.50
C 4 E	3251	weg-bos	3.50
C 5 E	3252	bouwland	58.10
C 6 E	3253	weiland	72.80
C 7 E	3254	heide	6.20
C 8 E	3255	weiland	4.90
C 9 E	3258	dennenbos	12.30
C10 E	3921	heide en dennen	1.44.20
C11 E	3922	heide	1.10.80
		-----	
	totaal		4.69.30

Deze percelen omvatten de katerstede bewoond door Egbert Leemkuil (later genoemd de Jante) en de omliggende grond.

Aan Jan Hendrik ter Haar, zonder beroep te Wierden, worden de volgende kadastrale percelen verkocht voor f 1.720,-:

D 1 E	54	hakhout	26.30
D 2 E	55	bos	72.90
D 3 E	60	hakhout	85.10
D 4 E	3880	wal met hakhout	21.40
D 5 E	3884	hakhout	60.50
D 6 E	3885	bouwland	1.30.80
D 7 E	3886	hakhout	25.00
D 8 E	3904	dennenbos	81.70
D 9 E	3905	heide	37.30
D10 E	3906	broekweiland	1.18.00
D11 E	3907	broekweiland	1.10.50
D12 E	3908	wal	5.00
D13 E	3914	heide en dennen	2.19.40
D14 E	3953	weg	11.00
		-----	
	totaal		10.04.90

Dit zijn losse landerijen.

Aan Dirk ter Horst, fabrikant te Rijssen worden voor zijn minderjarige zoon Gerrit Hendrik ter Horst te Rijssen de volgende kadastrale percelen verkocht voor f 380,-:

E1	E	58	bos	17.90
E2	E	59	bos	19.20
E3	E	3915	broekweiland	53.00
E4	E	3916	broekweiland	55.30
E5	E	3917	broekweiland	64.00
E6	E	3918	broekweiland	68.00
E7	E	3919	weg	16.40
E8	E	3920	heide	38.60
E9	E	3954	weg	12.90
				-----
totaal				3.45.30

Aan Mannes Stegeman, winkelier te Rectum wordt verkocht voor f 50,- het kadastrale perceel:

F1	E	3898	heide	70.00
----	---	------	-------	-------

Aan Jacob Salomonson, koopman te Stad Almelo wordt verkocht voor f 300,- het kadastrale perceel:

G1	E	3881	bos	90.00
----	---	------	-----	-------

Aan Gerrit Hendrik van de Riet, landbouwer te Wierden, wordt verkocht voor f 50,- het kadastrale perceel:

H1	E	62	bos	25.50
----	---	----	-----	-------

Een aantal percelen worden aangehouden en niet verkocht. Op 30 september 1883 verkopen Joan Wilhelm Putman Cramer en de overige zeven kinderen hun 8/9 aandelen in deze percelen aan:

Carel Frederik Herman Putman Cramer, kapitein der infanterie te Harderwijk en Gerhard Joan Putman Cramer, Oost-Indisch ambtenaar met verlof te 's-Gravenhage. Dit voor de prijs van f 4.200,- 21).

Op 11 augustus 1891 worden ook deze percelen publiek geveild. 22).

Dit door Carel Frederik Herman Putman Cramer, luitenant-kolonel der Infanterie te Amersfoort en Gerhard Joan Putman Cramer, particulier te Baarn. De grootte van de laatste landerijen is 11.53.68 en er wordt gekocht door vijf verschillende kopers voor

totaal f 3.960,-. Dit exclusief de opstaande bomen die apart verkocht zijn.

Aan Johannes Lambertus Tusveld, fabrikant te Rijssen, (die inmiddels ook eigenaar is geworden van de percelen die in 1883 door Jannes Doesschate zijn gekocht), worden voor f 675,- de volgende kadastrale percelen verkocht:

A36	E	72	opgaande bomen	4.40
A37	E	3878	weiland	1.51.50
A38	E	4086	weg met opg. hout	76.70
				-----
totaal				2.32.60

Dit betreft het weiland de duivenmaat met bijgelegen weg en bosje.

Aan de eigenaren van het erve 't Leyerweerd wordt verkocht voor f 300,- het kadastrale perceel:

B9	E	61	weiland	77.30
----	---	----	---------	-------

genaamd de paardeweide.

Aan Jan Stegeman, tolgaarder te Rectum, worden voor f 1.710,- verkocht de kadastrale percelen:

K1	E	122	hoiland	89.40
de lage weiden genaamd,				
K2	E	125	bouwland	1.67.60
de aakamp genaamd,				
K3	E	2255	weg	7.00
K4	E	2256	bouwland	28.50

't mussenkampje en de heetweide (koeiweide).

K5	E	2257	weiland	1.04.38
				-----

totaal 3.96.88

Op deze percelen is later een boerderij gebouwd, genaamd n Tol naar het beroep van de eerste eigenaar Jan Stegeman. Hierbij zijn ook landerijen van het erve Exo aangekocht.

Aan Izaäk Samuel, koopman te Enter worden verkocht voor f 475,- de volgende kadastrale percelen:

L1	E	3874	weiland	2.24.00
de hoogemaat,				
L2	E	3876	hakhout	12.00

L3	E	4085	weg met opg. hout	29.30
				-----
			totaal	2.65.30

Aan Jan Asbroek Hendrikuszn., landbouwer te Enter worden voor f 800,- verkocht de volgende kadastrale percelen:

M1	E	64	bos	32.10
M2	E	65	hooiland	96.90
de kloetenweide genaamd,				
M3	E	66	bouwland	31.20
M4	E	1820	heide	16.00
M5	E	3952	weg	5.40
				-----
			totaal	1.81.60

Hiermee is dan definitief een eind gekomen aan het buitenhuis het Leyerweerd en het bijbehorende landgoed, waar enige generaties van de familie Cramer, richters van Delden, hun buitenhuis hebben gehad. Joan Wilhelm Putman Cramer heeft er met zijn gezin gewoond toen hij van 1841 tot 1880 burgemeester van Wierden was.

Wat er met het klokje in de toren gebeurd is ben ik niet te weten gekomen, maar ik hoop met dit artikel de hoofdlijnen van de geschiedenis van het Leyerweerd te hebben vastgelegd.

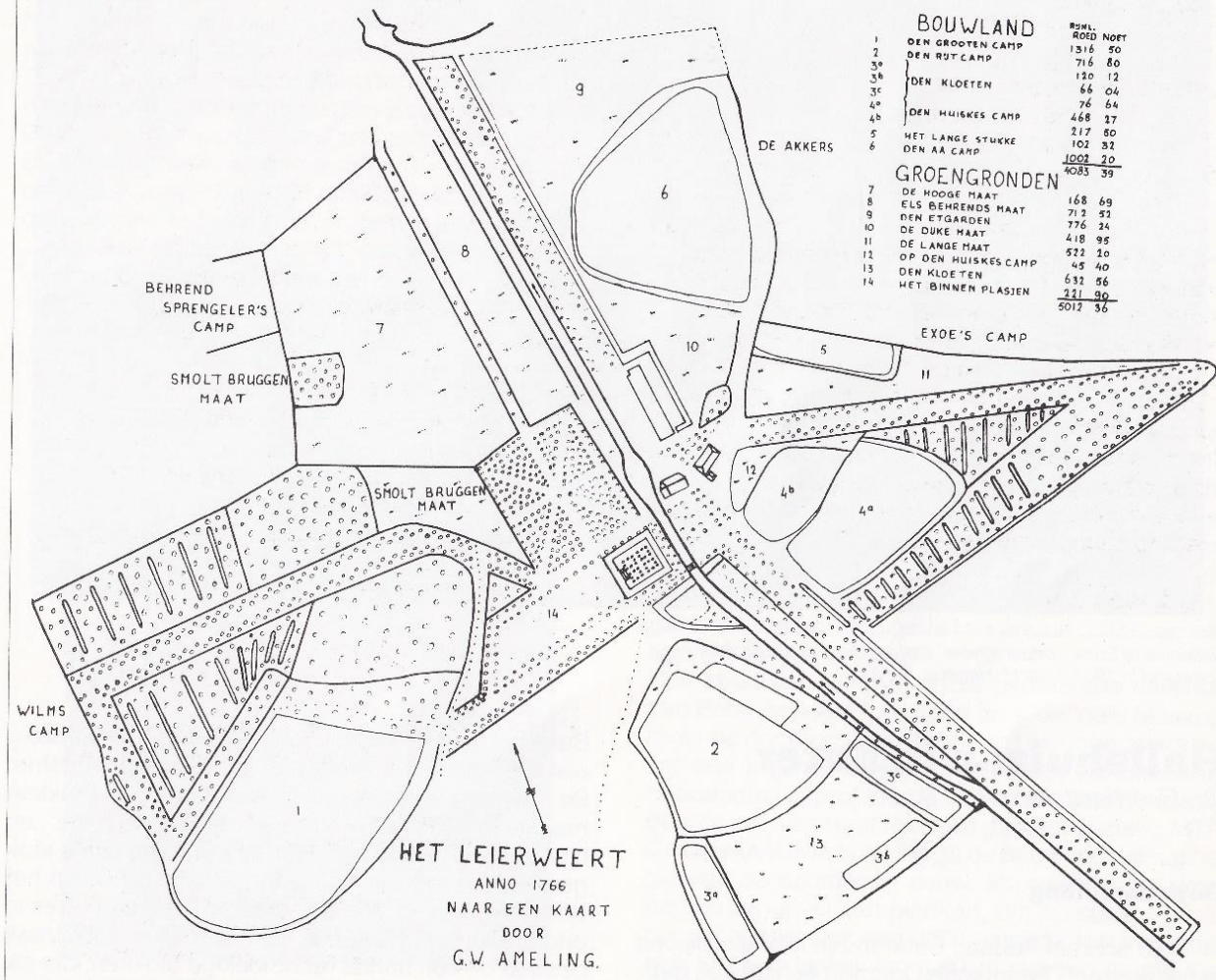
H.A.M. Woolderink

Bronnen.

1. drs. A.L. Hulshoff, 'Het schattingsregister van

- Twente van 1475', Zwolle 1953. pagina 69.
- Niedersächsisches Staatsarchiv te Osnabrück (N.S.A.); Dep. 38b Archief van Schelenburg, nummer 476.
  - N.S.A. Osnabrück; Dep. 38b nummer 476.
  - 'Het verpondingsregister van Twente van 1601', uitgave Oudheidkamer Twente 1985. pag. 510 nummer 2596.
  - Voor een overzicht van de vicariegoederen zie ook: 'Het vikkary boek van Welevelt', bronnenpublicatie no. 2 van de Vriendenkring van het Bussemakerhuis te Borne, H. Woolderink 1981.
  - zie 4, pag. 372-380 nummers 1740, 1741, 1745, 1764, 1766, 1767, 1769 en 1771.
  - N.S.A. Osnabrück; Dep. 38b nummer 100, met name de bladzijden 264, 322, 323 en 324.
  - Brief van mej. D. Putman Cramer te Locarno-Muralto (Zwitserland) dd. 11.07.1971, die daarvoor verwijst naar aantekeningen van haar grootvader.
  - Rijksarchief Overijssel te Zwolle (R.A.O.); Rechterlijk Archief Richterambt Kedingen nummer 4 resp. nummer 3.
  - De kaart heb ik nagetekend bij mr. D. Putman Cramer te Blaricum.
  - R.A.O. Zwolle; Rechterlijk Archief Stad Delden nummer 4.
  - R.A.O. Zwolle; Hypothecaire boekhouding nummer 448 (LV) no. 90.
  - De afgebeelde tekening is eigendom van de gemeente Wierden en hangt in het gemeentehuis.
  - R.A.O. Zwolle; Hypothecaire boekhouding kantoor Almelo, Overschrijvingsregister deel 3 no. 46.
  - Idem, Overschrijvingsregister deel 33 no. 3.
  - Idem, Hypothecaire boekhouding nummer 447 (LIV) no. 39.
  - Idem, Overschrijvingsregister deel 14 no. 19.
  - Idem, Overschrijvingsregister deel 101 no. 3.
  - Idem, Overschrijvingsregister deel 108 no. 7.
  - Idem, Overschrijvingsregister deel 257 no. 27.
  - Idem, Overschrijvingsregister deel 256 no. 28.
  - Idem, Overschrijvingsregister deel 308 no. 21.

BOUWLAND		ROED	NOET
1	DEN GROOTEN CAMP	1316	50
2	DEN RUYT CAMP	716	80
3 ^a	DEN KLOETEN	120	12
3 ^b		66	04
4 ^a		76	64
4 ^b		468	27
5	DEN HUISKES CAMP	217	80
6	HET LANGE STUKKE	102	32
	DEN AA CAMP	1002	20
		4083	39
GROENGRONDEN			
7	DE HOOGHE MAAT	168	69
8	ELS BEHREND'S MAAT	712	52
9	DEN ETGARDEN	776	24
10	DE DUKE MAAT	418	98
11	DE LANGE MAAT	522	10
12	OP DEN HUISKES CAMP	45	40
13	DEN KLOETEN	632	56
14	HET BINNEN PLASSEN	221	30
		5012	36

HET LEIERWEERT
 ANNO 1766
 NAAR EEN KAART
 DOOR
 G.W. AMELING.